

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

DE PRAKTIJK

Minimale suggestie met maximaal effect

Simone Lensink sprak met drie medewerkers van De Bellenbergh, een gespecialiseerde psychiatrische afdeling voor multiprobleemgezinnen van Altrecht Geestelijke Gezondheidszorg. Haar bijdrage hieronder verhaalt over de ervaringen op de klinische afdeling (in de deeltijdafdeling wordt een andere werkwijze gehanteerd). Gezinnen worden alleen op de Bellenbergh opgenomen als ze dat écht zelf willen. Een enkele keer oefenen externe instanties druk uit om de behandeling te volgen.

MULTI-METHODISCHE AANPAK

‘We passen onze interventies steeds opnieuw aan aan de van samenstelling veranderende leefgroep, die bestaat uit drie of vier gezinnen’, vertelt Dis Riemslag. Riemslag is als systeempsychotherapeut aan De Bellenbergh verbonden. ‘In de kliniek vormt het samenleven van de gezinnen het referentiekader. Binnen deze context wordt gewerkt met een open model, waarin de verschillende professionele achtergronden van het multidisciplinaire team in wisselende tempi en op wisselende momenten kunnen worden ingezet. Dit vergt veel van de creativiteit en flexibiliteit van het team. Ook van de gezinsleden vraagt dit een grote investering. Het is al gebleken dat de systemen die we hier opnemen ruimte en tijd nodig hebben om met respect, in hun eigen ritme en binnen hun eigen mogelijkheden tot oplossingen te komen. Ik doel hier op een specifiek kenmerk van multiprobleemgezinnen, namelijk dat reguliere hulpverlening geen succes boekt. We werken derhalve op de socratische manier: we doen minimale suggesties en hopen daarmee het maximale effect te bereiken.’

Een systeemtherapeut heeft daardoor in de kliniek verschillende gezichten, volgens Riemslag. ‘Het ene moment ben je deel van het gezin, vervolgens ben je onderdeel van het gezinnensysteem binnen de groep – als een soort intermediair – en later stap je daar uit en ben je beschouwend bezig door met je collega’s of de cliënten te reflecteren. Zo ben je als systeemtherapeut bij ons steeds zoekend naar de optimale positie, je aanpak verandert mee met de ontwikkelingen in de groep. Een ervaren groepswerker is de ‘systeemtherapeut’ op het

veld. Hij moet zijn als een dolfijn in de zee. Soms duikt ie onder, om onder of met de systemen mee te zwemmen, en af en toe springt ie boven het water uit om adem te kunnen halen.'

De methodiek van De Bellenbergh speelt leentjebuurt bij diverse scholen van systeemtherapie. Van Minuchin tot Whitaker en van Milton Erickson tot Gregory Bateson of Michael White, om een paar grondleggers te noemen. Riemslag: 'Ons uitgangspunt is "The map is not the field". Als je intakegegevens leest, krijg je een 'map'. Maar dat beeld zegt nog weinig over de praktijk. Als je drie of vier gezinnen bij elkaar zet, verandert dat beeld constant. En onze aanpak verandert mee. Al is het alleen maar omdat je binnen de leefgroep ook weer verschillende systemen hebt. Je hebt bijvoorbeeld de groep kinderen, het systeem van de ouders, en we hebben twee leefgroepen in huis, het team, et cetera. Je moet al die systemen observeren, het proces in al die groepen bestuderen en behandelen.'

Marianne Hemink werkt dagelijks op de groep. Zij vult aan: 'Uitgangspunt daarbij is dat alle oplossingen die wij of de ouders zelf aandragen, bruikbaar en refereerbaar moeten zijn in hun thuissituatie. We zullen altijd de vertaalslag maken: hoe zou je dat thuis doen?'

SEKSUELE SPELLETJES

Een casus die tekenend is voor de werkwijze van De Bellenbergh betreft een situatie tussen een jongen van acht en twee meisjes van zeven en vijf jaar oud die seksuele spelletjes met elkaar spelen. De jongen heeft een moeder met een ernstige persoonlijkheidsstoornis. De moeder van een van de meisjes is een zeer afhankelijke vrouw die pedagogisch onzeker en onmachtig is. Zij heeft een geschiedenis vol opnamen achter de rug. De derde moeder heeft geen psychiatrische stoornis. Deze gezinnen bewonen de kliniek op dat moment met twee andere gezinnen, een familie met twee meisjes die aan het einde van de behandeling is en een gezin met drie jongens, van wie de moeder een borderline persoonlijkheidsstoornis heeft.

Riemslag: 'Het veld is turbulent en het voorval roept veel op bij al onze cliënten, onder meer vanwege hun verleden met seksueel grensoverschrijdende ervaringen. Een van de eerste gevoelens die opkomt, is: we moeten de meisjes tegen deze jongen beschermen. Je merkt dat het overal in De Bellenbergh gonst van de emoties en de soms extreem geformuleerde opvattingen. Het vergt veel tact en timing

om in zo'n opgewonden sfeer het gedrag van alle kinderen in een normaliserend en therapeutisch kansen scheppend kader te herformuleren. Bestaande vertrouwensbanden tussen cliënten, en tussen cliënten en therapeuten, worden getest. In het kader van psycho-educatie, bijvoorbeeld in de wekelijkse groepstherapie rond opvoeden van kinderen, komt dit materiaal week na week aan de orde.'

Wanneer een voorval als dit gebeurt, vervolgt Riemsdagh, is iedereen ogenblikkelijk extra alert. 'Je moet alle individuen en subsystemen kennen in hun achtergronden en in de fase van hun proces, om met voldoende invoelingsvermogen en binnen gezonde grenzen groeiruimte te kunnen bieden. We sluiten hierbij steeds opnieuw aan op de oplossingen en mogelijkheden vanuit de gezinnen zelf. Om die te optimaliseren, werken we zowel met groeps gesprekken als met gezins- en individuele gesprekken, formeel en informeel. We hebben in deze casus alle ouders twee keer bij elkaar gezet, de eerste keer al meteen de dag na de gebeurtenis, en hebben verschillende thema's ingebracht: bescherming, hoe kun je elkaar steunen, waar kun je wanneer en bij wie terecht voor een gesprek, hoe kun je omgaan met de emoties die het bij je oproept, wat kunnen we aan de kinderen bieden, et cetera.'

'Het gaat dan in feite om *containing* en *holding*. *Containing* in die zin dat ouders elkaar corrigeren, bijvoorbeeld richting de vrouw die het hele voorval bleef ontkennen. En *holding* staat voor respect hebben voor ieders reactie en iedereen erbij houden. Het laten gebeuren, binnen de normale emotionele grenzen. We laten emotie zeker toe, maar kappen al te emotionele reacties af als we inschatten dat ze te groot worden voor de draagkracht van de hele groep (*containing*). In die gesprekken zorgen we altijd voor voldoende spelers op het veld. Dus er zitten altijd drie of vier mensen van het team bij, om het proces goed te kunnen bewaken en begeleiden. In dit soort situaties behandel je dus op velerlei terreinen: systemisch, individueel, pedagogisch en psychosociaal. Het draagt bovendien bij aan psycho-educatie.'

HART LUCHTEN

Hemink: 'We hebben wel meteen gesprekken met de twee betrokken moeders geregeld, omdat zij hun hart moeten luchten en wij het liefst hebben dat ze dat doen in onze aanwezigheid. Wij bieden daarvoor een veilige structuur'. Dat is heel belangrijk, benadrukt ze, bijvoorbeeld omdat de moeder van het 'slachtoffer' in de groep meer sympathie krijgt dan de moeder van de 'dader'. 'En het lastige daarbij is weer dat de moeder van de dader zelf ook slachtoffer is van mis-

bruik. Je merkt dat het team daarin een belangrijke stimulerende factor kan vormen. Mensen moeten zichzelf blootgeven, en dat kan alleen als wij ons ook open en kwetsbaar opstellen. Zonder daarbij onze grenzen uit het oog te verliezen.'

Uiteindelijk ontstonden zo verschillende gesprekken op de groep en tussen de twee groepen onderling, aldus Riemsdagh, begeleid en onbegeleid. 'Er zijn twee gesprekken geweest met alle ouders samen en we hebben de kinderen therapieën aangeboden. De ouders voerden dagelijks gesprekken met hun mentor en kregen ouderbegeleiding. Met de moeder van de dader zijn we bijvoorbeeld op zoek gegaan naar de boodschap van het gedrag van haar zoon. Waarom doet hij dit?'

Marianne Hemink had een goede band met deze moeder en had al een poosje het vermoeden dat zij in het verleden misbruikt was. 'Op een gegeven moment keek ik haar alleen maar aan, en het hele verhaal kwam eruit. Vervolgens stelde zij zichzelf de vraag: wil ik wel zien wat er gezien moet worden? Haar vader blijkt haar nog steeds sterk te manipuleren, dus het was een ingewikkeld verhaal. Maar nu blijkt haar kind met zijn probleemgedrag haar te helpen bij het oplossen van een van haar grootste problemen. Ik vind het altijd weer mooi als dat soort dingen gebeuren. Het jongetje helpt haar om hiermee naar buiten te komen. Het kind is hiermee onbewust een onderdeel van de psyche van de ouders. Daarmee heb je de oplossing natuurlijk nog niet, maar wel een opening om daar naartoe te gaan werken. En dat is dus in gang gezet door het gedrag van de kinderen in de groep.'

Op grond van dergelijke ervaringen, aldus Riemsdagh, denkt De Bellenbergh dat het groepsproces één van de belangrijkste werkzame factoren zou kunnen zijn in de behandeling. 'Gezinsbehandeling in groepsverband, vanuit een multidisciplinair systeem, is gelaagd en biedt over en weer vele projectiemogelijkheden, zowel in gedrag als gevoel en gedachten. Dit zijn even zovele mogelijkheden om therapeutisch te interveniëren. Daarom is het vanuit systeemtherapeutisch kader van belang dat je het team zo divers mogelijk samenstelt. Opleidingsniveau is daarbij zeer belangrijk. Wij werken al jarenlang met een systeem van teamintervisie en individuele supervisie, naast het elkaar bijscholen en begeleiden middels mentorschappen en het volgen en aanbieden van opleidingen. Door de diversiteit die dan ontstaat, spoor je de openheid en de creativiteit in je onderlinge communicatie aan.'

‘De leefgroep is van de gezinnen. Een interventie op groepsniveau kan ook betekenen dat je nog wacht met het aanbieden van oplossingen, zodat het creatieve proces van de gezins- en groepsleden onderling zich kan ontwikkelen. Je kunt dat ook een vorm van minimale suggestie met maximaal resultaat noemen. Hier werken is constant aanvoelen hoe de sfeer is, in gesprek blijven met jezelf en met je collega’s, en alert zijn op kleine veranderingen. Dat vergt grote sociale en emotionele vaardigheden.’

BELANGRIJKE ENERGIEBRON

Systeemtherapeut Daphne Warris heeft ruim vier jaar op de groepen in De Bellenbergh gewerkt en beaamt de uitgangspunten die Riemsdagh formuleert. ‘Minder intensieve hulp heeft niet voldoende resultaat opgeleverd voor deze gezinnen. Zij zijn gebaat bij intensieve vormen van therapie. Ze zijn veelal gemotiveerd om er wat van te maken, maar soms is motiveren voor verandering ook onderdeel van de behandeling. De wens van ouders om goed voor hun kinderen te zorgen, is een belangrijke energiebron waaruit we putten. De onmacht van ouders om – meestal ook naar hun eigen maatstaven – voldoende vorm aan die zorg te geven, maakt ze wanhopig, boos en opstandig.’

Als een gezin binnenkomt, benadrukt Warris, is het belangrijk eerst een vertrouwensband op te bouwen. ‘Mensen gaan alleen mee in de behandeling als zij zich veilig voelen. Zonder dat ze afhankelijk van je worden. Het doel is dat ze het uiteindelijk allemaal zelf gaan doen. Het is dus regelmatig: op je handen zitten, niet ingrijpen, maar het gezin en de groep problemen zelf laten oplossen. Natuurlijk is het de taak van De Bellenbergh om hiervoor de voorwaarden te creëren en te begeleiden. We zijn gericht op het leren uit ervaringen. Dat werkt voor onze populatie gezinnen veelal het beste. Oplossingsgericht werken en – minstens even belangrijk – in het hier en nu. Dat is de kracht van de kliniek. Je ziet het voor je neus gebeuren en kunt dus direct reageren.’

Het leuke van het werken in de kliniek vindt Warris de complexiteit. ‘Er zijn geen twee gezinnen hetzelfde, al kampen ze grotendeels met dezelfde problemen. Maar het is mooi om te zien hoeveel zij van elkaar kunnen leren. Zij zijn immers de ervaringsdeskundigen. En ik vind ze heel dapper. Het is een heel avontuur om als gezin samen met drie andere gezinnen zo’n behandeling aan te gaan. Probeer maar eens een half jaar met elkaar samen te leven. Dat is heftig. En het geeft aan hoe gemotiveerd ze zijn om uit hun problemen te komen.’

De meerwaarde van de werkwijze van de kliniek noemt Warris het leren van de processen in de groep. 'De problematiek van deze gezinnen is zo complex dat die in één therapie nooit volledig aan bod kan komen. Door het uitgebreide systeem aan therapieën heeft De Bellenbergh op veel vragen een antwoord. Het team bestaat uit een psychiater, een systeempsychotherapeut, een kinderpsychotherapeut, een gezondheidszorgpsycholoog, twee maatschappelijk werkers, ouderbegeleiders, een ergotherapeut, een svt, een sociodramatherapeut, een creatieve therapeut, een psycho-motore therapeut en psychiatrisch verpleegkundigen met verschillende specialisaties, zoals het begeleiden van kinderen, KOPP-scholing, et cetera. Daardoor kun je altijd met je collega's afstemmen. Je kunt samen nadenken over wat een bepaald gezin nodig heeft. We kunnen visies verenigen en elkaars ervaringen gebruiken. Dat contextueel denken is de belangrijkste meerwaarde van deze manier van werken. Het hele team werkt systemisch, ieder vanuit z'n eigen discipline. Dat vraagt flexibiliteit en kost soms veel energie. Maar het is altijd heel leerzaam.'

Simone Lensink